

BATTAL GAZİ DESTANINDAKİ BELDELER VE TABİAT PARÇALARI*

Dr. Doğan KAYA

Milletleri diğer milletlerden ayıran ve adına millî kültür dediğimiz bazı faktörler vardır. Bunlar; o milletin dili, dini, tarihi, sanatı, dünya görüşü, örf ve âdetidir. Toplumları birbirinden ayıran, onlara millet olma vasfı veren faktörlerin başında da dil gelir.

Tarih boyunca dünya milletleri arasında önemli bir yere sahip olan Türk milletinin en karakteristik vasıflarından biri, çeşitli varlıklar, olaylar, mefhumlar karşısındaki tavrı ve bunlara verdikleri isimdir. Nitekim Türkler, yüzyıllar boyunca iskân ettikleri bölgelerde dağ, ova, nehir, kuyu, kaya, taş, dere, tepe, kışla, harabe ve höyüklerle çeşitli sebeplerle (olay, kişi, durum, şekil gibi...) yüzlerce, binlerce isimler vermiştir. Paşaçayırı, Sivrihisar, Alacahan, Yassıkaya, Karatepe, Söğütdere, Keklikpınarı, Yağdonduran, Nuridüzü bunlardan bazılarıdır.

Yaklaşık 950 yıldır Anadolu'yu yurt edinen Türkler bu zaman içinde kurduğu pek çok yerleşim merkezine ve tabiat parçasına sayısız isimler vermiştir. Bu isimlerin çoğu, zaman içinde değişmesiyle veya kasıtlı olarak değiştirilmesiyle, bugün ancak tarihi ve edebî birkaç eserde kalmıştır. Beri taraftan Türklerin, tarihin muhtelif çağlarında Araplar ve İranlılar başta olmak üzere çeşitli milletlerin kültüründen etkilenmesi sonucu, pek çok kelime aldığı da olmuştur. Hatta onları yazılı eserlerde ve günlük konuşma dilinde kullanmakla kalmamış, bazı tabiat parçalarına ve yerleşim merkezlerine ad olarak vermiştir. Bu isimler zamanla edebî eserlere de girerek milletlerin kültür âlemindeki yerini almıştır. İşte Battal Gazi Destanı'nda böyle bir manzara ile

*Yayımlandığı yer: **II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu-Tebliğler**, (1987), Malatya, s. 160-162.

karşılaşıyoruz. Asıl konuya geçmeden önce, üzerinde çalıştığım eser hakkında bilgi vermek istiyorum.

Tebliğimizi hazırlarken manzum bir yazma eser olan “*Haza Kitab-ı Seyyid Battal Gazi*” adlı eseri esas aldık. Yazma eser Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ölmez’in özel kitaplığında bulunmaktadır. İstinsah tarihi, H. 1308, yaprak sayısı 345’tir. Sayfalardaki beyit sayısı 17 ila 20 arasında değişmekte olup, toplam 6349’dur. Hikâye aruzun uzun ve kısa bahirleri ile anlatılmıştır. Kitap muhtemelen Darendeli Bekâî tarafından yazılan ve Sadrazam Silahtar Mehmet Paşa’ya sunulan (1769) eserden istinsah edilmiştir. Müstensihî, “**Hurrîre bi kalemi Es-Seyyidi’l-Hacı Hafız Abdurrahman İbn-i Dervîş Abdülkâdir Sıvasî**”dir. Eser, nesih yazı ile yazılmış olup, deri ciltli ve şirazelidir.

Tebliğimizde Battal Gazi Destanı’nın coğrafyasını tayine çalışırken, kahramanın karakteristik yapısından, maceralarından ve Anadolu toplumunun sosyal yapısından hareketle, destanın millîliği konusunu ortaya koyacağız.

Önce destanda geçen toponomik isimler üzerinde durmak istiyoruz. İncelememiz sonucunda tespit ettiğimiz beldeler ve tabiat parçalarına ait isimler sekiz çeşittir. Bunlar; a) Şehir, b) Kale, set, kule, c) Ülke, d) Dağ, e) Deniz, f) Kuyu, g) Nehir, h) Ada isimleridir. Tespit edilen isimlerin başlıcaları şunlardır:

a. Şehir: Antakıyya, Ayne’l-Kıtr, Bağdat, Baltan, Darende, Gilman, Harcen, İskenderiyye, İslambol, İstanbul. Kansur, Karaman, Kayseri, Kerbelâ, Kışmış, Kudüs, Künkâr, Mağrib, Malata (Malataya, Malatıyya, Malatya), Mamur, Mamuriyye, Medine, Mekke, Musıl, Müzdan, Saminiyye, Sandıbar, Saylak, Serendip, Şam, Tahte’s-Sera, Tantan, Tarsus, Umman, Velaniyye, Zingar.

b. Kale, set, kule: Abadı Kand, Ağcakala, Hissın Bilenk, Kal’a-i Külak, Kal’a-i Muştıran, Kız Kulesi, Larenca Kal’ası, Mesihîyye Kal’ası, Sedd-i İskender, Yecüc Seddi.

c. **Ülke:** Çin İli, Haramabad, Hindistan, Mısır, Rum.

d. **Dağ:** Erciyes Tağı, Feth-i Cibal, Kaf Tağı (Kuh-ı Kaf), Kuh-ı Levla, Tur-ı Sina.

e. **Deniz:** Bahr-ı Amik, Bahr-ı Muhit, Bahr-ı Umman, Derya-yı İskender.

f. **Kuyu:** Cah-ı Cehennem.

g. **Nehir:** Fırat.

h. **Ada:** Aklan.

Battal Gazi maceralarının odak noktasını Malatya oluşturmaktadır. Olayın geçtiği yer bütün Anadolu'dur. Zaten yukarıda belirttiğimiz gibi toponomik isimler de bunu teyit etmektedir. Gerçi burada "Kal'a-i Külak, Kaf Dağı, Kuh-ı Levla, Cah-ı Cehennem" gibi reel olmayan masal ve efsanelerde rastladığımız muhayyel isimler karşımıza çıkıyor. Eserin bir destan olduğunu düşünürsek, bunu normal görmemiz gerekir. Ayrıca destanda geçen Çin, Hindistan, Mısır gibi ülke isimleri ise olayın geçtiği yer olmayıp, adından söz edilen beldelerdir.

Battal Gazi, Seyyid Battal Gazi, Seyyid Battal anılan Battal, bazı araştırmacılara göre VIII. asırda yaşamış bir Arap kahramanıdır (Boratav, 1979; 344, Köksal, 1984; 36). Battal, Müslümanların Bizanslılara karşı verdikleri mücadelelerde olağanüstü kahramanlıklar göstermiş, zaferden zafere koşmuştur. Maceraları nesilden nesile anlatılırken, fevka'l-beşer özellikler katılmış, O'na menkabevî bir kişilik verilmiştir.

1040'ta Dandenakan savaşı ile Anadolu kapılarını aralayan ve 1071'de kesin olarak Anadolu'ya sahip olan Türkler, Battal Gazi'yi *Alp-Gazi* tipi olarak benimsemiştir. *Oğuz, Dede Korkut, Köroğlu, Manas* destanlarında karşımıza çıkan Alp tipi Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle Alp-Gazi tipi hüviyetine bürünmüş; *Eba Müslim-i Horasanî, Seyyid Battal Gazi, Melik Ahmet Danişmend Gazi* ve *Sarı Saltık*'ın şahsında bütünleşmiştir.

Battal Gazi üstün meziyetlere sahip bir kahramandır. Düşmanın üstüne korkmadan gider. İyiliklerini yaparken bir menfaat düşünmez, fakat darda kaldığında bu iyiliklerinin mutlaka karşılığını görür. İyi ata biner. Kılıç kullanmada çok mahirdir. Heybetli ve kuvvetlidir. Zeki ve basiret sahibidir. Mücadelesi İslâmı yaymak uğruna olmuştur.

Bütün bu özellikler Battal Gazi'nin Türk toplumunca Alp-Gazi tipi olarak benimsenmesine yetmiştir.

Milletler birtakım kişileri yüceltirken ona kendi karakteristik vasıflarından özellikler katar. Kahramanların nesiller boyu sevilmesi ve yaşatılmasının sebebi de budur. Bir Arap kahramanı olduğu araştırmacılar ve tarihçilerin çoğu tarafından kabul edilen Seyyid Battal Gazi'nin karşımıza *Türk Battal Gazi* olarak çıkmasının sebebi de bundan başka bir şey değildir.

Kaynakça:

Ahmet Ölmez'in kitaplığındaki *Haza Kitab-ı Seyyid Battal Gazi* adlı yazma eser.

BORATAV, Pertev Naili (1979), *İslam Ansiklopedisi*, "Battal" Maddesi, C. II.

KÖKSAL, Hasan (1984), *Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı*, Kültür ve Turizm Bak. MİFAD Yyn., Ankara.